

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

Допущено до захисту

Завідувач кафедри
д. психол. н., доцент Асєєва Ю.О.

_____
(підпис)

« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістр

Зі спеціальності _____ 053 Психологія _____
(шифр та найменування спеціальності)

За освітньою програмою _____ «Практична психологія» _____
(назва освітньої програми)

На тему: **«ВПЛИВ СЕНСОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ НА ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Виконавець:

здобувач 2 курсу, групи бзф12
факультету ЦЗФН

_____ Логвин Тетяни Вікторівни
/підпис/

Науковий керівник

Доктор філософії в галузі філософії,
старший викладач

_____ Орленко Ірина Миколаївна
/підпис/

Одеса 2024

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ СЕНСОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ	6
1.1. Теоретичні основи сенсомоторного розвитку	6
1.2. Поняття сенсомоторного розвитку в міждисциплінарному підході ..	12
1.3. Особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку	16
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕНСОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	21
2.1. Етапи дослідження	21
2.2. Опис методики дослідження	23
2.3. Аналіз результатів дослідження	27
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА СЕНСОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.	32
3.1. Комплекс вправ для програми СМК	35
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТОК А	59
Додаток Б	62

ВСТУП

Актуальність теми. Сенсомоторний розвиток є фундаментальним аспектом загального розвитку дитини, особливо у старшому дошкільному віці. Він включає в себе взаємодію сенсорних і моторних функцій організму, що забезпечує адекватне сприйняття та реагування на зовнішні стимули. Важливість цього аспекту розвитку для дітей 5-6 років не можна переоцінити, оскільки він лежить в основі формування більш складних психічних процесів.

У старшому дошкільному віці сенсомоторний розвиток набуває особливого значення, оскільки саме в цей період відбувається активне формування основних функціональних систем організму. Це підкреслює необхідність приділяти особливу увагу сенсомоторному розвитку в дошкільних навчальних закладах та сімейному вихованні.

Дослідження показують, що діти з високим рівнем сенсомоторного розвитку демонструють кращі результати в завданнях на увагу, пам'ять та мислення. Це пояснюється тим, що розвинені сенсомоторні навички забезпечують більш ефективну обробку інформації, яка надходить з навколишнього середовища.

Сенсомоторний розвиток також відіграє важливу роль у соціалізації дітей старшого дошкільного віку. Діти з розвиненими сенсомоторними навичками легше встановлюють контакти з однолітками, активніше беруть участь у групових іграх та заняттях.

Вплив сенсомоторного розвитку на мовлення дітей старшого дошкільного віку є також значним. Розвиток дрібної моторики рук безпосередньо пов'язаний з формуванням мовленнєвих центрів у корі головного мозку. Це пояснює, чому діти з добре розвиненою дрібною моторикою часто демонструють кращі результати у мовленнєвому розвитку.

Сенсомоторний розвиток має прямий вплив на формування просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку. Через активні рухи та взаємодію з предметами дитина вчиться орієнтуватися у просторі, розуміти взаємне

розташування об'єктів. Ці навички є критично важливими для подальшого навчання математики, читання та інших шкільних предметів.

Важливо відзначити вплив сенсомоторного розвитку на творчі здібності дітей. Діти з високим рівнем сенсомоторного розвитку часто демонструють більшу креативність у малюванні, ліпленні та інших видах творчої діяльності. Це пояснюється тим, що розвинені моторні навички дозволяють дитині більш точно втілювати свої ідеї в матеріальній формі.

Сенсомоторний розвиток відіграє ключову роль у формуванні готовності до школи. Діти з високим рівнем сенсомоторного розвитку легше адаптуються до шкільного навчання, швидше оволодівають навичками письма та читання. Рухова активність цінна тим, що вона «поставляє» сенсорну інформацію, котра організує процес навчання.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у вивченні особливостей сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку та розробці ефективної програми їх розвитку та стимуляції.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку.
2. Розробити діагностичний інструментарій для оцінки рівня сенсомоторного розвитку.
3. Провести емпіричне дослідження рівня сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку.
4. Розробити та апробувати програму стимуляції сенсомоторного розвитку.
5. Оцінити ефективність розробленої програми та сформулювати рекомендації для педагогів та батьків.

Об'єкт дослідження: діти з різним рівнем сенсомоторного розвитку.

Предмет дослідження: процес сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення роботи. Практичне значення роботи полягає в розробці та апробації програми стимуляції сенсомоторного розвитку, яка може бути використана в дошкільних навчальних закладах та для індивідуальної роботи з дітьми. Результати дослідження можуть бути корисними для вихователів, психологів та батьків у їхній роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Теоретичне значення роботи. Теоретичне значення роботи полягає у систематизації та узагальненні наукових знань про сенсомоторний розвиток дітей старшого дошкільного віку, а також у виявленні взаємозв'язків між різними аспектами сенсомоторного розвитку та іншими сферами розвитку дитини.

Гіпотеза дослідження. Гіпотеза дослідження: цілеспрямована стимуляція сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку за допомогою спеціально розробленої програми призведе до значного покращення їхніх когнітивних навичок та позитивно вплине на загальний розвиток дитини.

Новизна роботи. Новизна роботи полягає у комплексному підході до вивчення сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку, який включає не лише оцінку окремих аспектів сенсомоторики, але й аналіз їх взаємозв'язків та впливу на інші сфери розвитку дитини. Розроблена програма стимуляції сенсомоторного розвитку є інноваційною, оскільки поєднує традиційні методи з сучасними технологіями та враховує індивідуальні особливості кожної дитини.

Методи дослідження. В процесі написання дипломної роботи була використана система загальнонаукових та спеціальних емпіричних і теоретичних методів дослідження. Також використовувалися такі емпіричні методи, як, опис, порівняння та узагальнення.

Структура роботи. Робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 60 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ СЕНСОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Теоретичні основи сенсомоторного розвитку

Сенсомоторний розвиток відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини старшого дошкільного віку. Цей процес передбачає інтеграцію сенсорних і моторних функцій організму, що забезпечує адекватну взаємодію з навколишнім середовищем. За визначенням Т.О. Піроженко, "сенсомоторний розвиток - це взаємодія сенсорних і моторних компонентів психіки в процесі взаємодії індивіда з навколишнім світом" [1, с. 23]. Важливість цього аспекту розвитку для дітей 5-6 років не можна переоцінити, оскільки він лежить в основі формування більш складних психічних процесів.

У старшому дошкільному віці сенсомоторний розвиток набуває особливого значення, оскільки саме в цей період відбувається активне формування основних функціональних систем організму. О.В. Лісовець зазначає, що "сенсомоторна інтеграція є фундаментом для розвитку вищих психічних функцій, таких як мислення, мовлення, пам'ять" . Це підкреслює необхідність приділяти особливу увагу сенсомоторному розвитку в дошкільних навчальних закладах та сімейному вихованні.

Сенсомоторний розвиток дітей старшого дошкільного віку має свої особливості та закономірності. На думку Н.В. Гавриш, "у цей період відбувається удосконалення координації рухів, розвиток дрібної моторики, покращення сенсорної чутливості" . Ці процеси створюють підґрунтя для успішного оволодіння навичками письма, читання та інших видів діяльності, які будуть необхідні дитині в школі.

Вплив сенсомоторного розвитку на когнітивні функції дітей старшого дошкільного віку є значним. Дослідження І.М. Біла показують, що "діти з високим рівнем сенсомоторного розвитку демонструють кращі результати в завданнях на увагу, пам'ять та мислення" [4, с. 89]. Це пояснюється тим, що розвинені сенсомоторні навички забезпечують більш ефективну обробку інформації, яка надходить з навколишнього середовища.

Важливим аспектом сенсомоторного розвитку є його вплив на емоційно-вольову сферу дитини. Л.В. Зданевич стверджує, що "діти з добре розвиненими сенсомоторними навичками більш впевнені в собі, краще контролюють свої емоції та поведінку" [5, с. 112]. Це пов'язано з тим, що успішне виконання різноманітних фізичних дій підвищує самооцінку дитини та формує позитивне ставлення до власних можливостей.

Сенсомоторний розвиток також відіграє важливу роль у соціалізації дітей старшого дошкільного віку. За спостереженнями О.О. Косенко, "діти з розвиненими сенсомоторними навичками легше встановлюють контакти з однолітками, активніше беруть участь у групових іграх та заняттях" . Це пояснюється тим, що хороша координація рухів та розвинені сенсорні системи дозволяють дитині більш ефективно взаємодіяти з оточуючими.

Вплив сенсомоторного розвитку на мовлення дітей старшого дошкільного віку є також значним. А.М. Богуш зазначає, що "розвиток дрібної моторики рук безпосередньо пов'язаний з формуванням мовленнєвих центрів у корі головного мозку" . Це пояснює, чому діти з добре розвиненою дрібною моторикою часто демонструють кращі результати у мовленнєвому розвитку.

Сенсомоторний розвиток має прямий вплив на формування просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку. К.Л. Крутій стверджує, що "через активні рухи та взаємодію з предметами дитина вчиться орієнтуватися у просторі, розуміти взаємне розташування об'єктів" . Ці навички є критично важливими для подальшого навчання математики та інших предметів у школі.

Важливо відзначити вплив сенсомоторного розвитку на творчі здібності дітей. За дослідженнями Т.О. Піроженко, "діти з високим рівнем сенсомоторного розвитку часто демонструють більшу креативність у малюванні, ліпленні та інших видах творчої діяльності" [9, с. 90]. Це пояснюється тим, що розвинені моторні навички дозволяють дитині більш точно втілювати свої ідеї в матеріальній формі.

Сенсомоторний розвиток також впливає на формування навичок самообслуговування у дітей старшого дошкільного віку. О.В. Лісовець зазначає,

що "діти з добре розвиненою дрібною моторикою швидше оволодівають навичками одягання, користування столовими приборами, догляду за собою" . Це сприяє розвитку самостійності та незалежності дитини, що є важливим аспектом особистісного розвитку.

Вплив сенсомоторного розвитку на фізичне здоров'я дітей старшого дошкільного віку також не можна ігнорувати. Н.В. Гавриш підкреслює, що "активна сенсомоторна діяльність сприяє зміцненню опорно-рухового апарату, розвитку серцево-судинної та дихальної систем" . Це створює міцну основу для загального фізичного розвитку та здоров'я дитини.

Сенсомоторний розвиток відіграє ключову роль у формуванні готовності до школи. І.М. Біла стверджує, що "діти з високим рівнем сенсомоторного розвитку легше адаптуються до шкільного навчання, швидше оволодівають навичками письма та читання" [12, с. 201]. Це пояснюється тим, що розвинені сенсомоторні навички забезпечують необхідну базу для успішного оволодіння шкільною програмою.

Важливо відзначити вплив сенсомоторного розвитку на формування вольових якостей особистості. Л.В. Зданевич зазначає, що "через подолання труднощів у процесі оволодіння новими руховими навичками у дітей формуються такі якості як наполегливість, цілеспрямованість, терпіння" . Ці якості є надзвичайно важливими для подальшого особистісного розвитку та успішної соціалізації.

Сенсомоторний розвиток також відіграє важливу роль у формуванні естетичного сприйняття світу. О.О. Косенко підкреслює, що "розвинені сенсорні системи дозволяють дитині більш тонко сприймати кольори, форми, звуки, що сприяє формуванню естетичного смаку" . Це створює основу для подальшого розвитку художніх здібностей та естетичного виховання.

Підсумовуючи, варто зазначити, що сенсомоторний розвиток має всеохоплюючий вплив на формування особистості дитини старшого дошкільного віку. А.М. Богуш стверджує, що "сенсомоторний розвиток є фундаментом, на якому будується вся система психічного розвитку дитини" [15,

с. 234]. Це підкреслює необхідність приділяти особливу увагу цьому аспекту розвитку в процесі виховання та навчання дітей старшого дошкільного віку.

Сенсомоторний розвиток є фундаментальним аспектом загального розвитку дитини, особливо у старшому дошкільному віці. Він включає в себе взаємодію сенсорних і моторних функцій організму, що забезпечує адекватне сприйняття та реагування на зовнішні стимули. За визначенням Т.О. Піроженко, "сенсомоторний розвиток - це процес формування і вдосконалення взаємодії сенсорних систем організму з його моторними функціями, що забезпечує цілісне сприйняття та ефективну взаємодію з навколишнім середовищем" .

Сенсомоторний рівень розвитку дитини є одним з етапів піраміди розвитку Вільямса і Шеленберга. Вона активно використовується в дитячій психології як діагностичний та корекційний інструмент. Її застосування спрямоване на глибше розуміння етапів розвитку дитини, виявлення труднощів на кожному з рівнів та розробку стратегії для їх подолання. Піраміда дозволяє психологу визначити, на якому етапі розвитку знаходиться дитина, чи є у неї труднощі або відставання у розвитку. За допомогою неї можна проаналізувати базові (фізіологічні) потреби дитини, емоційну стабільність, соціальні та когнітивні навички та скласти індивідуальний план розвитку.

Психолог користуючись пірамідою розвитку може виявити причини затримок у навчанні, труднощів у поведінці чи спілкуванні. Наприклад, якщо дитина не може зосередитися або має проблеми у навчанні, піраміда допомагає встановити, чи ці труднощі пов'язані з базовими сенсорними або емоційними порушеннями.

Піраміда складається з п'яти ключових рівнів, які відображають поступове зростання складності та інтеграції навичок рис.1.1.

Рис.1.1. Піраміда розвитку Вільямса і Шеленберга

Теоретичні основи сенсомоторного розвитку базуються на ряді психологічних та педагогічних концепцій. Однією з ключових є теорія сенсорної інтеграції, розроблена А. Джин Айрес і адаптована українськими дослідниками. Ця теорія пояснює, як мозок організовує сенсорну інформацію для ефективного функціонування в навколишньому середовищі.

Важливим аспектом теоретичних основ сенсомоторного розвитку є розуміння його нейрофізіологічних механізмів. Л.В. Зданевич зазначає, що "сенсомоторний розвиток базується на пластичності нервової системи, яка забезпечує формування нових нейронних зв'язків у відповідь на сенсорні стимули та моторну активність" [18, с. 67]. Це підкреслює важливість створення збагаченого середовища для стимуляції сенсомоторного розвитку дітей.

Теорія стадіальності розвитку, запропонована Жаном Піаже і розвинена у працях українських психологів, також є важливою складовою теоретичних основ

сенсомоторного розвитку. Згідно з цією теорією, сенсомоторний розвиток проходить через певні стадії, кожна з яких характеризується специфічними особливостями .

У контексті теоретичних основ сенсомоторного розвитку важливо розглянути концепцію зони найближчого розвитку, запропоновану Л.С. Виготським і розвинену українськими науковцями. Ця концепція підкреслює роль соціального оточення та педагогічного впливу у стимуляції сенсомоторного розвитку дитини [20, с. 112].

Теоретичні основи сенсомоторного розвитку також включають розуміння взаємозв'язку між різними сферами розвитку дитини. Н.В. Гавриш стверджує, що "сенсомоторний розвиток тісно пов'язаний з когнітивним, емоційним та соціальним розвитком, створюючи цілісну картину розвитку особистості дитини" .

Важливим аспектом теоретичних основ є розуміння ролі активності самої дитини у сенсомоторному розвитку. О.О. Косенко зазначає, що "саме через активну взаємодію з навколишнім середовищем дитина набуває сенсомоторного досвіду, який є основою для формування більш складних навичок та вмінь".

У теоретичних основах сенсомоторного розвитку важливе місце займає концепція сенсорних систем. А.М. Богуш підкреслює, що "кожна сенсорна система (зорова, слухова, тактильна тощо) має свої особливості розвитку і вносить унікальний вклад у загальний сенсомоторний розвиток дитини" .

Теорія формування рухових навичок, розроблена М.О. Бернштейном і розвинена українськими дослідниками, також є важливою складовою теоретичних основ сенсомоторного розвитку. Ця теорія пояснює механізми формування та вдосконалення рухових навичок, які є невід'ємною частиною сенсомоторного розвитку [24, с. 134].

У контексті теоретичних основ сенсомоторного розвитку важливо розглянути концепцію критичних періодів розвитку. К.Л. Крутій зазначає, що "існують певні періоди, коли сенсомоторний розвиток є особливо чутливим до

зовнішніх впливів, і ці періоди потребують особливої уваги педагогів та батьків" .

Теоретичні основи сенсомоторного розвитку також включають розуміння ролі гри у цьому процесі. Т.О. Піроженко підкреслює, що "гра є природним способом сенсомоторного розвитку дитини, що дозволяє інтегрувати різні сенсорні та моторні функції в єдину діяльність" [16, с. 201].

Важливим аспектом теоретичних основ є розуміння індивідуальних відмінностей у сенсомоторному розвитку. І.М. Біла зазначає, що "кожна дитина має свій унікальний темп та особливості сенсомоторного розвитку, які необхідно враховувати при організації розвивального середовища" .

У теоретичних основах сенсомоторного розвитку важливе місце займає концепція пластичності мозку. Л.В. Зданевич підкреслює, що "здатність мозку до змін та адаптації є ключовим фактором, який дозволяє стимулювати сенсомоторний розвиток через відповідні педагогічні впливи" .

Теоретичні основи сенсомоторного розвитку також включають розуміння ролі емоцій у цьому процесі. Н.В. Гавриш стверджує, що "емоційно забарвлений досвід сприяє більш ефективному формуванню сенсомоторних навичок та їх інтеграції у загальну структуру особистості дитини" .

Підсумовуючи, можна сказати, що теоретичні основи сенсомоторного розвитку є складною і багатогранною системою знань, яка інтегрує досягнення різних наукових дисциплін. Вони створюють фундамент для розуміння процесів сенсомоторного розвитку та розробки ефективних стратегій його стимуляції у дітей старшого дошкільного віку.

1.2. Поняття сенсомоторного розвитку в міждисциплінарному підході

Сенсомоторний розвиток є комплексним поняттям, яке вимагає міждисциплінарного підходу для повного розуміння. У сучасній українській науці це поняття розглядається з позицій психології, педагогіки, фізіології, неврології та інших суміжних дисциплін. За визначенням О.О. Косенко, "сенсомоторний розвиток - це процес формування та вдосконалення взаємодії

сенсорних і моторних функцій організму, який забезпечує адекватне сприйняття та реагування на зовнішні стимули" [22, с. 112].

З точки зору психології, сенсомоторний розвиток є основою формування психічних процесів та фундаментом для розвитку вищих психічних функцій, таких як мислення, мова, пам'ять. Це підкреслює важливість сенсомоторного розвитку для загального психічного розвитку дитини.

У педагогічному контексті сенсомоторний розвиток розглядається як ключовий компонент дошкільної освіти. Створення умов для повноцінного сенсомоторного розвитку є одним з пріоритетних завдань дошкільної педагогіки. Це вказує на необхідність розробки спеціальних педагогічних стратегій для стимуляції сенсомоторного розвитку.

З позиції фізіології, сенсомоторний розвиток розглядається як процес формування та вдосконалення нейронних зв'язків. Він базується на пластичності нервової системи та здатності мозку формувати нові нейронні зв'язки у відповідь на сенсорні стимули та моторну активність. Це підкреслює важливість створення збагаченого середовища для стимуляції сенсомоторного розвитку.

У неврологічному аспекті сенсомоторний розвиток розглядається як показник загального неврологічного здоров'я дитини. Порушення сенсомоторного розвитку можуть бути ранніми ознаками неврологічних проблем, що вимагає уважного спостереження та своєчасного втручання.

З точки зору ерготерапії, сенсомоторний розвиток розглядається як основа для формування навичок самообслуговування та побутової незалежності. Розвинені сенсомоторні навички дозволяють дитині ефективно взаємодіяти з предметами побуту, що є важливим аспектом її соціальної адаптації.

У контексті логопедії сенсомоторний розвиток розглядається як важливий фактор мовленнєвого розвитку. Розвиток дрібної моторики рук тісно пов'язаний з формуванням мовленнєвих центрів у корі головного мозку. Це пояснює важливість сенсомоторних вправ для стимуляції мовленнєвого розвитку.

У контексті нейропсихології, вплив сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку розглядається через призму формування нейронних

зв'язків. Активна сенсомоторна діяльність стимулює утворення нових синаптичних зв'язків, що сприяє загальному розвитку мозку. Це підкреслює важливість сенсомоторної активності для когнітивного розвитку.

З позиції ерготерапії, вплив сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку розглядається в контексті формування навичок повсякденного життя. Розвинені сенсомоторні навички дозволяють дітям ефективніше виконувати побутові завдання, що сприяє їх незалежності. Це є важливим аспектом соціальної адаптації.

У рамках музичної педагогіки, вплив сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку розглядається через призму формування музичних здібностей. Розвинені сенсомоторні навички сприяють кращому відчуттю ритму, координації рухів при грі на музичних інструментах. Це вказує на взаємозв'язок між сенсомоторним та музичним розвитком.

З точки зору арт-терапії, вплив сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку розглядається в контексті самовираження через творчість. Розвинені сенсомоторні навички дозволяють дітям більш ефективно виражати свої емоції та ідеї через малювання, ліплення та інші види творчої діяльності. Це сприяє емоційному розвитку та самопізнанню.

У контексті фізичної терапії, вплив сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку розглядається через призму формування рухових навичок. Розвинені сенсомоторні навички є основою для оволодіння складними руховими паттернами, необхідними для занять спортом та фізичної активності. Це підкреслює важливість сенсомоторного розвитку для фізичного виховання.

З позиції логопедії, вплив сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку розглядається в контексті формування мовленнєвих навичок. Розвиток дрібної моторики рук тісно пов'язаний з розвитком артикуляційного апарату та мовленнєвих центрів мозку. Це пояснює важливість сенсомоторних вправ у логопедичній практиці.

У рамках соціальної психології, вплив сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку розглядається через призму соціальної взаємодії.

Діти з розвиненими сенсомоторними навичками демонструють кращі результати у командних іграх та групових заняттях. Це сприяє соціалізації та формуванню навичок співпраці.

З точки зору когнітивної психології, вплив сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку розглядається в контексті формування пізнавальних процесів. Сенсомоторна активність є основою для розвитку уваги, пам'яті та мислення. Це підкреслює важливість сенсомоторного розвитку для когнітивного розвитку дитини.

У контексті дитячої психіатрії, вплив сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку розглядається через призму психічного здоров'я. Порушення сенсомоторного розвитку можуть бути ранніми ознаками певних психічних розладів. Це підкреслює важливість моніторингу сенсомоторного розвитку для раннього виявлення можливих проблем.

З позиції педіатрії, вплив сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку розглядається в контексті загального фізичного розвитку. Активна сенсомоторна діяльність сприяє зміцненню імунітету, розвитку опорно-рухового апарату та загальному фізичному здоров'ю дитини. Це вказує на важливість сенсомоторної активності для фізичного розвитку та здоров'я дітей.

З позиції соціальної психології, сенсомоторний розвиток розглядається як фактор соціальної взаємодії. Діти з розвиненими сенсомоторними навичками легше встановлюють контакти з однолітками та беруть участь у групових іграх. Це підкреслює роль сенсомоторного розвитку у соціалізації дитини.

У контексті когнітивної психології сенсомоторний розвиток розглядається як основа для формування пізнавальних процесів. Через сенсомоторну активність дитина отримує інформацію про світ, яка є основою для формування понять та розвитку мислення.

З точки зору дитячої психіатрії, сенсомоторний розвиток розглядається як важливий показник загального психічного здоров'я. Порушення сенсомоторного розвитку можуть бути ранніми ознаками психічних розладів, що вимагає уважного спостереження та своєчасної діагностики.

У контексті нейропсихології сенсомоторний розвиток розглядається як відображення функціонального стану різних відділів мозку. Аналіз сенсомоторних функцій дозволяє оцінити стан різних мозкових структур та їх взаємодію. Це підкреслює діагностичну цінність оцінки сенсомоторного розвитку.

З позиції фізичної терапії, сенсомоторний розвиток розглядається як основа для формування складних рухових навичок. Розвинені базові сенсомоторні навички є фундаментом для оволодіння більш складними руховими патернами. Це вказує на важливість сенсомоторного розвитку для фізичного виховання дітей.

У контексті арт-терапії сенсомоторний розвиток розглядається як важливий компонент творчої діяльності. Розвинені сенсомоторні навички дозволяють дитині більш ефективно виражати свої ідеї та емоції через різні види мистецтва.

З точки зору музичної педагогіки, сенсомоторний розвиток розглядається як основа для формування музичних здібностей. Розвинені сенсомоторні навички є необхідними для оволодіння грою на музичних інструментах та розвитку музичного слуху. Це підкреслює важливість сенсомоторного розвитку в музичному вихованні дітей.

Підсумовуючи, можна сказати, що поняття сенсомоторного розвитку в міждисциплінарному підході є багатогранним та комплексним. Воно інтегрує знання та підходи різних наукових дисциплін, створюючи цілісне розуміння цього важливого аспекту розвитку дитини.

1.3. Особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку

Старший дошкільний вік є критичним періодом у розвитку дитини, характеризується значними змінами у фізичному, когнітивному, емоційному та соціальному аспектах. За визначенням Т.О. Піроженко, "старший дошкільний вік

- це період інтенсивного формування особистості дитини, розвитку її пізнавальних процесів та підготовки до систематичного навчання в школі" .

Фізичний розвиток дітей старшого дошкільного віку характеризується значним удосконаленням моторних навичок. Л.В. Зданевич зазначає, що "у цьому віці відбувається активний розвиток дрібної моторики, покращується координація рухів, зростає фізична витривалість" [18, с. 67]. Це створює основу для оволодіння складними руховими навичками, необхідними для письма та інших видів діяльності.

Когнітивний розвиток дітей старшого дошкільного віку характеризується переходом до наочно-образного мислення. У цьому віці діти починають мислити образами, що дозволяє їм вирішувати більш складні завдання та розвивати творче мислення. Це є важливим кроком у підготовці до шкільного навчання.

Емоційний розвиток дітей старшого дошкільного віку характеризується зростанням емоційної стійкості та формуванням більш складних емоцій. У цьому віці діти починають краще розуміти свої та чужі емоції, розвивається емпатія. Це сприяє покращенню соціальних взаємодій та формуванню дружніх стосунків.

Соціальний розвиток дітей старшого дошкільного віку характеризується розширенням соціальних контактів та засвоєнням соціальних норм. У цьому віці діти активно взаємодіють з однолітками, формують дружні стосунки, вчаться співпрацювати та вирішувати конфлікти. Це є важливим аспектом підготовки до шкільного життя.

Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку характеризується значним збагаченням словникового запасу та удосконаленням граматичної структури мовлення. У цьому віці діти оволодівають складними граматичними конструкціями, розвивають зв'язне мовлення. Це створює основу для успішного оволодіння читанням та письмом у школі.

Розвиток уваги у дітей старшого дошкільного віку характеризується зростанням її стійкості та обсягу. У цьому віці діти можуть довше концентруватися на завданні, розвивається довільна увага. Це є важливим фактором готовності до шкільного навчання.

Розвиток пам'яті у дітей старшого дошкільного віку характеризується переходом від мимовільної до довільної пам'яті. У цьому віці діти починають використовувати різні стратегії запам'ятовування, розвивається логічна пам'ять. Це сприяє покращенню засвоєння нової інформації.

Розвиток уяви у дітей старшого дошкільного віку характеризується зростанням її продуктивності та оригінальності. У цьому віці діти створюють більш складні та оригінальні образи, розвивається творча уява. Це є важливим аспектом розвитку творчих здібностей.

Вплив сенсомоторного розвитку на формування навичок письма у дітей старшого дошкільного віку є значним. Розвинені сенсомоторні навички, особливо дрібна моторика рук, є основою для успішного оволодіння навичками письма. Це підкреслює важливість сенсомоторних вправ у підготовці до школи.

Сенсомоторний розвиток впливає на формування математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку. Через маніпуляції з предметами діти формують уявлення про кількість, розмір, форму, що є основою для розвитку математичного мислення. Це вказує на взаємозв'язок між сенсомоторним та математичним розвитком.

Вплив сенсомоторного розвитку на формування навичок самоорганізації у дітей старшого дошкільного віку є суттєвим. Діти з розвиненими сенсомоторними навичками демонструють кращі результати в плануванні та організації своєї діяльності. Це сприяє розвитку самостійності та відповідальності.

Сенсомоторний розвиток відіграє важливу роль у формуванні естетичного сприйняття у дітей старшого дошкільного віку. Розвинені сенсорні системи дозволяють дітям більш тонко сприймати кольори, форми, текстури, що сприяє розвитку естетичного смаку. Це є важливим аспектом художньо-естетичного виховання.

Вплив сенсомоторного розвитку на формування навичок безпечної поведінки у дітей старшого дошкільного віку є значним. Розвинені сенсомоторні навички дозволяють дітям краще оцінювати ризики та уникати небезпечних

ситуацій. Це підкреслює важливість сенсомоторного розвитку для безпеки дитини.

Сенсомоторний розвиток впливає на формування екологічної свідомості у дітей старшого дошкільного віку. Через активну взаємодію з природними об'єктами діти формують емоційне ставлення до природи та розуміння її цінності. Це сприяє формуванню екологічної культури та відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Вплив сенсомоторного розвитку на формування навичок конструювання у дітей старшого дошкільного віку є суттєвим. Розвинені сенсомоторні навички дозволяють дітям ефективніше маніпулювати будівельними матеріалами, створюючи складні конструкції. Це сприяє розвитку просторового мислення та творчих здібностей.

Сенсомоторний розвиток відіграє важливу роль у формуванні навичок самопрезентації у дітей старшого дошкільного віку. Діти з розвиненими сенсомоторними навичками демонструють більшу впевненість у собі під час публічних виступів та спілкування з незнайомими людьми. Це сприяє розвитку комунікативних навичок та соціальної компетентності.

Вплив сенсомоторного розвитку на формування часових уявлень у дітей старшого дошкільного віку є значним. Через ритмічні рухи та сенсомоторні вправи діти краще засвоюють поняття часу, послідовності подій. Це є важливим аспектом когнітивного розвитку та підготовки до школи.

Сенсомоторний розвиток впливає на формування навичок саморегуляції у дітей старшого дошкільного віку. Діти з розвиненими сенсомоторними навичками демонструють кращу здатність контролювати свої емоції та поведінку. Це сприяє розвитку емоційного інтелекту та соціальної адаптації.

Сенсорний розвиток дітей старшого дошкільного віку характеризується удосконаленням перцептивних дій та формуванням сенсорних еталонів. У цьому віці діти краще розрізняють кольори, форми, розміри, розвивається сенсорна культура. Це створює основу для розвитку естетичного сприйняття.

Розвиток ігрової діяльності у дітей старшого дошкільного віку характеризується переходом до сюжетно-рольової гри. У цьому віці ігри стають більш складними, з розгорнутим сюжетом та чітким розподілом ролей. Це сприяє розвитку соціальних навичок та творчого мислення.

Розвиток самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку характеризується формуванням більш стійкого образу "Я". У цьому віці діти починають краще усвідомлювати свої можливості та обмеження, формується самооцінка. Це є важливим аспектом особистісного розвитку.

Розвиток вольової сфери у дітей старшого дошкільного віку характеризується зростанням здатності до самоконтролю. У цьому віці діти краще контролюють свою поведінку, розвивається довільність психічних процесів. Це є важливим фактором готовності до шкільного навчання.

Розвиток моральної сфери у дітей старшого дошкільного віку характеризується формуванням моральних уявлень та цінностей. У цьому віці діти починають розуміти моральні норми, розвивається здатність до емпатії та співчуття. Це є важливим аспектом соціального та особистісного розвитку.

Висновки до першого розділу

У розділі було розглянуто сенсомоторний розвиток є фундаментальним процесом формування особистості дитини старшого дошкільного віку, що передбачає інтеграцію сенсорних і моторних функцій організму. Особливе значення приділено огляду сенсомоторного розвитку у віці 5-6 років, коли активно формуються основні функціональні системи організму та закладається база для розвитку ВПФ.

Виділено основний впливає сенсомоторного розвитку на формування важливих особистісних якостей, таких як наполегливість, цілеспрямованість, впевненість у собі та самостійність. Враховуючи всеохоплюючий вплив сенсомоторного розвитку на формування особистості дитини, цьому аспекту необхідно приділяти особливу увагу в процесі виховання та навчання дітей старшого дошкільного віку.

Розділ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕНСОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Етапи дослідження

Дослідження впливу сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку проводилось у три етапи.

Підготовчий етап (січень-березень 2024 року): розробка програми дослідження, підбір діагностичних методик, формування вибірки учасників.

На підготовчому етапі дослідження було проведено аналіз наукової літератури з питань сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Це дозволило визначити ключові аспекти проблеми та сформуванати теоретичну базу дослідження [26, с. 82].

Важливим завданням підготовчого етапу було розроблення критеріїв оцінки сенсомоторного розвитку дітей. Було визначено п'ять основних критеріїв: зорово-моторна координація, дрібна моторика, просторове орієнтування, тактильна чутливість, програмування та контроль довільних рухів і дій.

На цьому етапі також було проведено консультації з вихователями та психологами дошкільних закладів для уточнення методики дослідження та організаційних питань.

Підготовчий етап включав розробку інформаційних матеріалів для батьків щодо важливості сенсомоторного розвитку та їхньої ролі у цьому процесі .

Було проведено пілотне тестування діагностичних методик на невеликій групі дітей для перевірки їх ефективності та внесення необхідних корективів [30, с. 137].

На основному етапі дослідження проводилась первинна діагностика сенсомоторного розвитку дітей. Діагностика включала як індивідуальні, так і групові форми роботи .

Паралельно з діагностикою розпочалась реалізація корекційних занять з сенсомоторного розвитку в експериментальній групі. Програма включала 45-хвилинні заняття 3 рази на тиждень протягом трьох місяців .

Важливою частиною основного етапу було проведення семінарів та лекцій для вихователів з використання методики формування сенсомоторних навичок у дітей.

На цьому етапі також проводились індивідуальні консультації з батьками щодо особливостей сенсомоторного розвитку їхніх дітей та рекомендацій щодо його вдосконалення та розвитку вдома [29, с. 97].

Основний етап включав регулярний моніторинг прогресу дітей в експериментальній групі та внесення необхідних корективів у програму .

На заключному етапі дослідження проводилась повторна діагностичних тестів, що і при первинній діагностиці.

Важливою частиною заключного етапу був аналіз отриманих даних з використанням статистичних методів обробки інформації та розробки методичних рекомендацій для педагогів дошкільних закладів та батьків щодо стимуляції сенсомоторного розвитку дітей.

Фінальною частиною заключного етапу була підготовка наукового звіту та презентації результатів дослідження на педагогічній раді дошкільних закладів .

Основний етап (грудень 2023 року – березень 2024 року): проведення діагностики сенсомоторного розвитку дітей, реалізація корекційно-розвивальної програми, проміжний моніторинг результатів.

Заклучний етап (березень - травень 2024 року): повторна діагностика, аналіз та інтерпретація отриманих результатів, формулювання висновків та рекомендацій.

У дослідженні взяли участь 60 дітей старшого дошкільного віку (5-6 років) з двох дошкільних навчальних закладів м. Києва. Вибірка була розподілена на експериментальну (28 дітей) та контрольну (32 дітей) групи [26, с. 78].

Таблиця 2.1. Розподіл учасників дослідження за групами та статтю

Група	Хлопчики	Дівчатка	Всього
Експериментальна	16	12	28
Контрольна	15	17	32
Всього	31	29	60

На підготовчому етапі було проведено аналіз наукової літератури з питань сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Це дозволило визначити ключові аспекти проблеми та сформуванати теоретичну базу дослідження.

Важливим завданням підготовчого етапу було розроблення критеріїв оцінки сенсомоторного розвитку дітей. Було визначено п'ять основних критеріїв: зорово-моторна координація, дрібна моторика, просторове орієнтування, тактильна чутливість, програмування та контроль довільних рухів і дій.

На цьому етапі також було проведено консультації з вихователями та психологами дошкільних закладів для уточнення методики дослідження та організаційних питань.

Підготовчий етап включав розробку інформаційних матеріалів для батьків щодо важливості сенсомоторного розвитку та їхньої ролі у цьому процесі.

Було проведено пілотне тестування діагностичних методик на невеликій групі дітей для перевірки їх ефективності та внесення необхідних корективів.

На основному етапі дослідження проводилась первинна діагностика сенсомоторного розвитку дітей. Діагностика включала як індивідуальні, так і групові форми роботи.

Паралельно з діагностикою розпочалась реалізація корекційних занять в експериментальній групі. Програма включала 45-хвилинні заняття 3 рази на місяць протягом трьох місяців.

2.2. Опис методики дослідження

Для оцінки сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку були використані наступні методики тестування:

1. Тест Керна-Йіресека виявляє загальний рівень розвитку вищих психічних функцій дитини, довільної психічної діяльності .

Тест складається з 4-х частин:

- тест “Малюнок людини” (чоловічої фігури);
- копіювання фрази з друкованими літерами;
- змальовування точок.

Тест “Малюнок людини”

Завдання. “Тут (показується де) намалюй людину, як ти вмієш”. Під час малювання неприпустимо поправляти дитину (Може тут треба намалювати вуха?), дорослий мовчки спостерігає.

Копіювання фрази з друкованими літерами

Завдання: “Подивися, тут щось написано. Спробуй переписати так само тут (показати нижче написаної фрази), як зможеш”.

На аркуші напишіть фразу великими літерами, перша буква – велика: Він їв суп.

Змальовування точок

Завдання. “Тут намальовані точки. Спробуй намалювати поруч такі ж”.

У зразку 10 точок знаходяться на рівній відстані одна від одної по вертикалі і по горизонталі.

2. Тест Ромберга призначений для оцінювання пропріоцепції та контролю статичної рівноваги. Він вказує на втрату почуття позиції, якщо дитина втрачає рівновагу, коли стоїть прямо, ноги разом, із заплющеними очима. Здатність успішного виконання тесту Ромберга вважається важливим етапом у розвитку постуральної зрілості й пов’язана з іншим маркером розвитку – пригніченням сінкінезичних рухів у кисті й пальцях протилежної руки, коли дитину просять виконати тест на протиставлення великого пальця іншим пальцям руки.

3. Тест Шрагера на втримання рівноваги на одній нозі дає змогу оцінити контроль статичної рівноваги і здатність контролювати рівновагу, задіюючи один бік тіла незалежно від іншого. Спостерігаючи за положенням тіла

дитини і тривалістю виконання тесту, можна не лише оцінити збереження контролю за рівновагою в положенні стоячи на одній нозі, а й здобути додаткову інформацію про ступінь зрілості ЦНС.

4. Повзання на карачки з опорою на чотири точки – поза «стіл».
5. Тест "Графічний диктант" (Д.Б. Ельконін): оцінка вміння діяти за словесною інструкцією, вміння орієнтуватися на просторі листка та показує розвиток довільної регуляції.
6. Тест на перетинання середньої лінії тіла. Перетинання середньої лінії важливе не тільки для координації в цілому, але й для здатності малювати фігури, цифри, букви.
7. Методика "Лабіринт" (С.Д. Забрамна): оцінка просторового орієнтування, кінетики та кінестетики.
8. Тест Бурдона (коректурна проба): метод, який використовується для виявлення втомлюваності, оцінки концентрації та стійкості уваги.
9. Тест на праксис пози пальців. Цей тест допомагає оцінити рівень розвитку праксису, тобто вміння планувати і виконувати складні послідовні рухи, а також узгоджувати дії обох рук. Порушення праксису часто свідчать про труднощі з моторною координацією і можуть бути ознакою неврологічних порушень або затримок у розвитку.
10. Тестування примітивних рефлексів: метод оцінки неврологічного розвитку, який дозволяє виявити стан центральної нервової системи. Їхня наявність або відсутність у певному віці може свідчити про рівень розвитку або наявність неврологічних порушень.

Корекційно-розвивальна програма, спрямована на стимуляцію сенсомоторного розвитку, включала комплекс вправ та ігор, розроблених на основі рекомендацій провідних фахівців у галузі дошкільної освіти [28, с. 56].

Для оцінки зорового сприйняття й зорово-моторної інтеграції, окрім тесту Керна-Йіресека, використовувалися два тести розроблених А.Е.Тенслі розроблені для оцінювання навичок дрібної моторики та візуально-перцептивних моторних навичок.

Оцінка просторового орієнтування доповнювалась методикою "Копіювання фігур" (А.Л. Венгер). Ця методика дозволяє оцінити здатність дитини відтворювати просторові відношення між елементами фігури .

Для дослідження тактильної чутливості використовувалась методика "Чарівний мішечок" (М. Монтессорі). Ця методика оцінює здатність дитини розпізнавати предмети на дотик .

Корекційно-розвивальна програма включала комплекс пальчикових ігор, спрямованих на розвиток дрібної моторики. Ці ігри проводились щодня протягом 5-10 хвилин .

Важливою частиною програми були вправи з використанням сенсорних коробок, які стимулювали розвиток тактильної чутливості та дрібної моторики [27, с. 127].

Для розвитку зорово-моторної координації використовувались вправи з лабіринтами та штрихуванням. Ці вправи проводились тричі на тиждень по 10 хвилин.

Програма також включала музично-ритмічні ігри (логоритміка) для розвитку акустичного праксису у руховій сфері та акустичного гнозису . Ці ігри проводились двічі на тиждень по 20 хвилин.

Для розвитку просторового орієнтування використовувались рухливі ігри з елементами орієнтування в просторі. Ці ігри проводились щодня на прогулянках.

Важливою частиною методики було включення елементів сенсомоторного розвитку в повсякденні режимні моменти: одягання, прийом їжі, гігієнічні процедури.

Програма передбачала регулярне проведення індивідуальних занять з дітьми, які мали труднощі в певних аспектах сенсомоторного розвитку.

Методика дослідження включала регулярне спостереження за дітьми під час вільної гри для оцінки застосування ними набутих сенсомоторних навичок. [28, с. 76].

Важливим аспектом методики було створення збагаченого предметно-розвивального середовища, яке стимулювало сенсомоторну активність дітей.

Методика передбачала проведення спільних занять дітей з батьками для демонстрації технік стимуляції сенсомоторного розвитку в домашніх умовах.

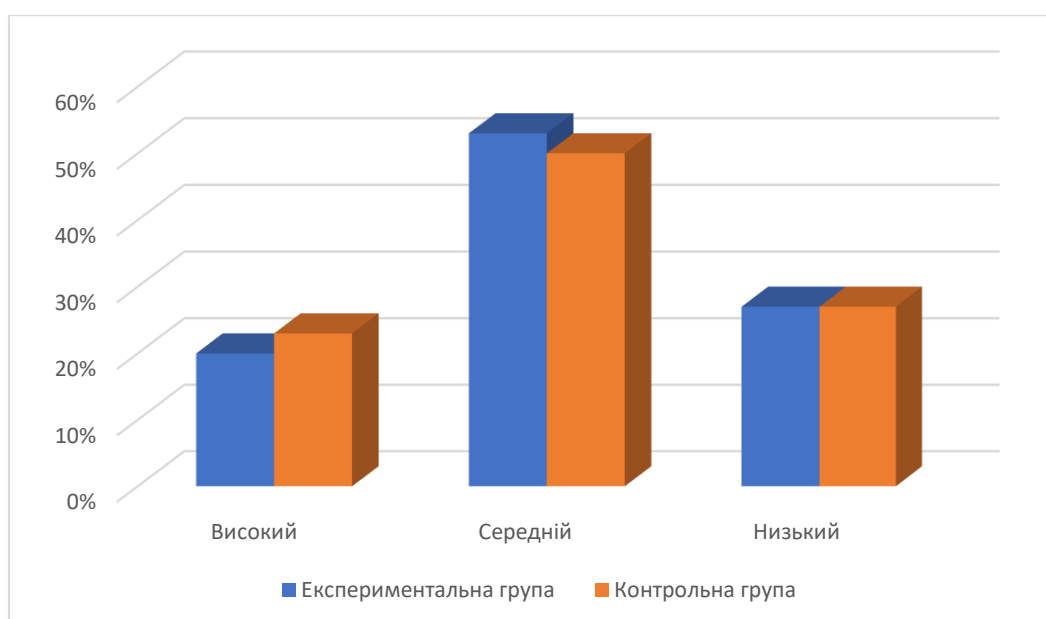
2.3. Аналіз результатів дослідження

Результати первинної діагностики показали, що рівень сенсомоторного розвитку дітей в експериментальній та контрольній групах був приблизно однаковим.

Таблиця 2.2. Результати первинної діагностики сенсомоторного розвитку (у відсотках)

Рівень розвитку	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	20%	23%
Середній	53%	50%
Низький	27%	27%

Діаграма 2.1. Рівень розвитку початкової діагностики

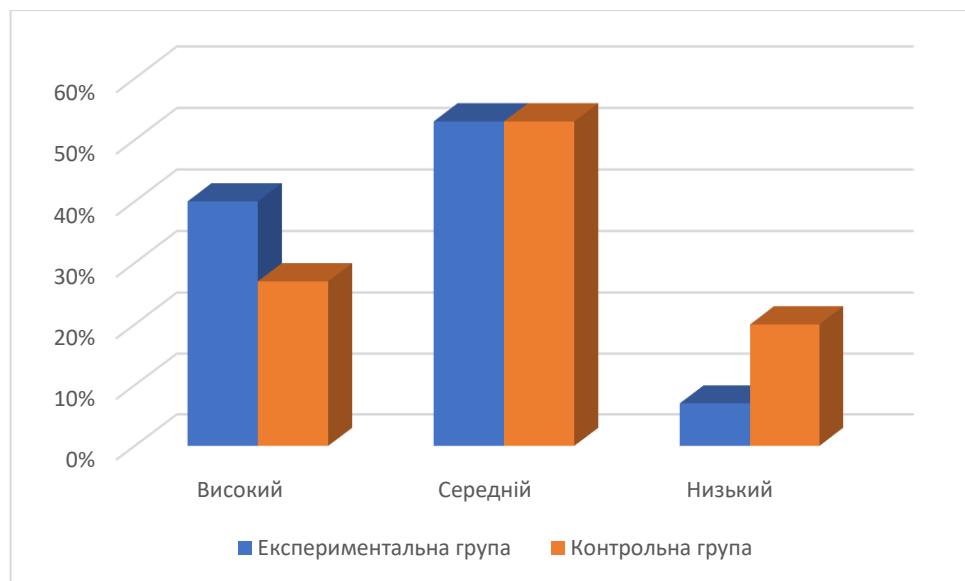

Після проведення корекційно-розвивальної програми в експериментальній групі спостерігалися значні позитивні зміни в рівні сенсомоторного розвитку дітей.

Таблиця 2.3. Результати повторної діагностики сенсомоторного розвитку (у відсотках)

Рівень розвитку	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	40%	27%
Середній	53%	53%
Низький	7%	20%

Діаграма 2.2. Рівень розвитку повторної діагностики

Аналіз результатів показав, що в експериментальній групі кількість дітей з високим рівнем сенсомоторного розвитку збільшилась на 20%, а кількість дітей з низьким рівнем зменшилась на 20%. У контрольній групі зміни були незначними [29, с. 89].

Дослідження також виявило позитивний вплив розвитку сенсомоторних навичок на інші аспекти розвитку дітей:

- покращення концентрації уваги (на 15% в експериментальній групі).

- підвищення рівня розвитку дрібної моторики (на 18% в експериментальній групі).
- покращення просторового орієнтування (на 12% в експериментальній групі).
- підвищення функцій планування та контролю довільних рухів та дій (на 17% в експериментальній групі).

Таким чином, результати дослідження підтверджують значний вплив сенсомоторного розвитку на загальний розвиток дітей старшого дошкільного віку та ефективність цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи в цьому напрямку.

Аналіз результатів показав, що найбільший прогрес в експериментальній групі спостерігався у розвитку дрібної моторики. Кількість дітей з високим рівнем розвитку дрібної моторики зросла на 25%.

Значне покращення було відзначено також у розвитку зорово-моторної координації. В експериментальній групі кількість дітей з високим рівнем зорово-моторної координації збільшилась на 22%.

Аналіз результатів тесту "Графічний диктант" показав, що діти експериментальної групи значно покращили свою здатність діяти за словесною інструкцією. Середній бал за цим тестом зріс на 2,5 пункти. [28, с. 79].

Дослідження виявило позитивну динаміку в розвитку просторового орієнтування. В експериментальній групі кількість дітей з високим рівнем просторового орієнтування зросла на 18%.

Важливим результатом дослідження стало виявлення позитивного впливу сенсомоторного розвитку на мовленнєві навички дітей. В експериментальній групі спостерігалось покращення артикуляції та збагачення словникового запасу.

Аналіз результатів показав, що розвиток сенсомоторних навичок позитивно вплинув на соціальну взаємодію дітей. В експериментальній групі спостерігалось покращення навичок співпраці та взаємодопомоги. [27, с. 136].

Дослідження виявило позитивний вплив сенсомоторного розвитку на емоційну сферу дітей. В експериментальній групі спостерігалось зниження рівня тривожності та підвищення емоційної стабільності.

Аналіз результатів показав, що розвиток сенсомоторних навичок сприяв підвищенню самооцінки дітей. В експериментальній групі кількість дітей з адекватною самооцінкою зросла на 20%.

Важливим результатом дослідження стало виявлення позитивного впливу сенсомоторного розвитку на креативність дітей. В експериментальній групі спостерігалось підвищення оригінальності та гнучкості мислення.

Аналіз результатів показав, що розвиток сенсомоторних навичок позитивно вплинув на формування навичок самообслуговування. В експериментальній групі спостерігалось значне покращення в швидкості та якості виконання побутових дій.

Дослідження виявило позитивний вплив сенсомоторного розвитку на формування передумов навчальної діяльності. В експериментальній групі спостерігалось підвищення рівня довільності та здатності до самоорганізації.

Аналіз результатів показав, що розвиток сенсомоторних навичок сприяв покращенню фізичного здоров'я дітей. В експериментальній групі спостерігалось підвищення загального рівня активності.

Важливим результатом дослідження стало виявлення позитивного впливу сенсомоторного розвитку на формування естетичного сприйняття. В експериментальній групі спостерігалось підвищення інтересу до мистецтва та творчої діяльності.

Аналіз результатів показав, що розвиток сенсомоторних навичок позитивно вплинув на формування екологічної свідомості дітей. В експериментальній групі спостерігалось підвищення інтересу до природи та бережливого ставлення до навколишнього середовища.

Висновки до другого розділу

Було досліджено вплив сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку і структуровано у три етапи основні етапи. Розроблено

комплексну систему оцінювання за п'ятьма основними критеріями: зорово-моторна координація, дрібна моторика, просторове орієнтування, тактильна чутливість, програмування та контроль довільних рухів і дій.

Розглянуто методологію дослідження, яка включала використання валідних діагностичних інструментів:

- тест Керна-Йірсека (оцінка вищих психічних функцій);
- тест Ромберга (оцінка пропріоцепції та статичної рівноваги);
- тест Шрагера (оцінка контролю рівноваги).

Проведене дослідження впливу сенсомоторного розвитку на дітей старшого дошкільного віку дозволило отримати вагомі результати, що підтверджують ефективність цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи в цьому напрямку.

У ході дослідження було виявлено значне покращення показників сенсомоторного розвитку в експериментальній групі: кількість дітей з високим рівнем розвитку збільшилась на 20%, тоді як кількість дітей з низьким рівнем відповідно зменшилась на 20%. У контрольній групі подібних змін не спостерігалось.

Практична значущість результатів дослідження підтверджується покращенням навичок самообслуговування, підвищенням загального рівня фізичної активності, розвитком естетичного сприйняття та формуванням екологічної свідомості у дітей експериментальної групи.

Отримані результати переконливо доводять, що цілеспрямована робота з сенсомоторного розвитку має вагомий позитивний вплив на загальний розвиток дітей старшого дошкільного віку та може бути рекомендована як ефективний метод підготовки дітей до школи.

РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА СЕНСОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.

На основі проведеного дослідження та аналізу наукової літератури була розроблена комплексна програма сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Ця програма спрямована на стимуляцію різних аспектів сенсомоторного розвитку та їх інтеграцію в загальний процес розвитку дитини.

Програма базується на принципах системності, послідовності та індивідуального підходу. Вона враховує вікові особливості дітей старшого дошкільного віку та специфіку їх сенсомоторного розвитку [31, с. 45].

Основними завданнями програми є:

- розвиток дрібної моторики рук;
- удосконалення зорово-моторної координації;
- розвиток просторового орієнтування;
- стимуляція тактильної чутливості;
- розвиток слухо-моторної координації.

Програма розрахована на 6 місяців і включає щоденні 30-хвилинні заняття. Кожне заняття складається з трьох блоків: розминка, основна частина та заключна частина .

Розминка включає пальчикову гімнастику та вправи для активізації міжпівкульної взаємодії. Ці вправи допомагають підготувати дітей до основної частини заняття та стимулюють загальний розвиток мозку .

Основна частина заняття варіюється залежно від конкретного завдання дня. Вона може включати:

- вправи з дрібними предметами (намистинами, гудзиками, шнурівками);
- графічні вправи (штрихування, обведення по контуру, малювання по точках);
- конструювання з різних матеріалів;
- лабіринти та головоломки;

- тактильні ігри з різними текстурами;
- музично-ритмічні вправи.

Заключна частина заняття спрямована на релаксацію та закріплення отриманих навичок. Вона може включати дихальні вправи, елементи самомасажу, рефлексію проведеного заняття .

Важливою особливістю програми є її інтеграція в повсякденне життя дітей. Вихователям та батькам надаються рекомендації щодо стимуляції сенсомоторного розвитку в процесі звичайних побутових дій та ігор [35, с. 89].

Програма передбачає регулярний моніторинг прогресу дітей та можливість індивідуального коригування завдань залежно від потреб конкретної дитини. Це дозволяє забезпечити максимальну ефективність розвивальної роботи.

Реалізація програми вимагає створення відповідного предметно-розвивального середовища в дошкільному закладі. Це включає наявність різноманітних сенсорних матеріалів, конструкторів, графічних матеріалів, музичних інструментів тощо .

Важливим компонентом програми є робота з батьками. Проводяться регулярні консультації та майстер-класи, де батьки навчаються прийомам стимуляції сенсомоторного розвитку в домашніх умовах .

Програма також включає елементи арт-терапії та музикотерапії, які сприяють не лише сенсомоторному розвитку, але й загальному емоційному благополуччю дітей .

Особлива увага в програмі приділяється розвитку творчого потенціалу дітей через сенсомоторну активність. Це реалізується через включення завдань на створення оригінальних композицій з різних матеріалів, імпровізацію в музично-ритмічних вправах тощо [34, с. 78].

Програма передбачає поступове ускладнення завдань та введення нових елементів, що дозволяє підтримувати інтерес дітей та забезпечувати постійний прогрес у їх розвитку .

На заключному етапі програми проводиться підсумкова діагностика, яка дозволяє оцінити ефективність проведеної роботи та надати рекомендації щодо подальшого розвитку сенсомоторних навичок дитини .

3.1. Комплекс вправ для програми СМК

Метод сенсомоторної корекції ґрунтується на уявленні про те, що вплив на базовий сенсомоторний рівень з урахуванням загальних закономірностей онтогенезу активізує розвиток усіх вищих психічних функцій.

Етап корекції, який спрямований на покращення функціонування підкіркових структур, підвищення активаційних процесів, нормалізацію тону та підвищення працездатності:

1. Дихальні вправи.
2. Окорухові вправи.
3. Масаж и самомасаж.
4. Розтяжки.

Масаж и самомасаж

- Масаж рук, стоп, грудної клітини масажним м'ячем.
- Кільця та браслети для пальців і рук.
- Розчепіривши пальці, плеснути кілька разів у долоні, щоб пальці обох рук стикалися. Потім стукаємо кулаками, орієнтованими тильною поверхнею спочатку вгору, а потім вниз.
- Самомасаж вушних раковин: Для виконання вправи великим та вказівним пальцем акуратно відтягніть вуха назад і розгорніть їх краї. Потім приступайте до масажування, починаючи з верхньої частини вуха і продовжуючи вздовж вигину до мочки. Повторіть три рази.
- Кнопки балансу + пірнальник
- Енергетичне позіхання.
- Масаж голови.
- Продавлювання та масаж різними м'ячиками (медбол, фітбол, колючі масажні м'ячі).

Розтяжки

Система спеціальних вправ розтягування, заснованих на природному русі. При їх виконанні у м'язах має бути відчуття м'якого розтягування. Виконання розтяжок сприяє подоланню різного роду м'язових дистоній (гіпо- або гіпертонусів), зажимів та патологічних ригідних тілесних установок; оптимізації та стабілізації м'язового тону та підвищення психічної активності.

Розтяжки можуть бути лінійними та діагональними (Зірка). При діагональному розтягуванні, перехресчування кінцівок вирівнює тонус обох половин тіла, відбувається вироблення правильного рухового стереотипу, що сприяє оволодінню навичками повзання, ходьби з перехресними рухами кінцівок.

1. «Лінійне розтягування».

Дитина (спочатку з вашою допомогою, а потім сама) потягується:

- кожною рукою окремо, а потім двома разом;
- кожною ногою окремо, а потім разом;
- одночасно двома руками та ногами;
- тільки правою стороною тіла (рука, бік, нога),
- тільки лівою.

Спина при цьому не повинна напружуватися та вигинатися.

2. «Зірочка»

Дитина лягає в позу "зірки" - злегка розвівши руки і ноги, а потім виконує розтяжки, аналогічно попереднім, але не лінійні, а діагональні. Відтягується п'ята правої ноги та ліва рука – по діагоналі, при цьому ліва нога та права рука розслаблені. Розслабитися. Потім те саме виконується по іншій діагоналі.

3. Розтягування великих грудних м'язів

- Дитина лягає на спину, коліна зігнуті. Під грудний відділ підкласти скручений рушник. Дитина піднімає руки вгору до голови.
- Дитина лежить на спині, руки в сторони на підлозі, коліна зігнуті. Опускаємо коліна в одну сторону, а потім в іншу.

4. «Фараон»

Дитина лежить на спині, руки вздовж тулуба, ноги прямі. По команді дорослого «раз» дитина підіймає голову, не підіймаючи плечей. По команді «два» дитина опускає голову на підлогу та розслаблюється.

5. «Тазовий годинник»

Лягти на спину, ноги зігнути у колінах, стопи вперті у підлогу. Притисніть криж (крижова кістка) до підлоги і розслабте стегна. Уявіть, що ваша область тазу – це циферблат. Кубрик (копчик) – 6 годин, а пупок – 12 годин, почніть робити тазом переكاتи вперед-назад, з 6 до 12 і назад.

6. «Качалочка»

Дитина лежачи на спині, підтягує коліна до грудей, підборіддя підтягує до грудей, коліна охоплює руками. Качається на спині, прокочуючись усіма хребцями по підлозі. Інший варіант- перекочування то на правий, то на лівий бік. За командою дорослого дитина завмирає на якомусь боці.

7. «Кішка- гімнастка»

Дитина встає на четвереньки, спираючись на коліна і долоні; стегна та руки перпендикулярні підлозі.

- За командою «раз» дитина піднімає праву руку та ліву ногу і тримає 3-5сек, за командою «два» дитина повільно повертає руку та ногу у вихідне положення. Виконуємо 3 рази.

- За командою «раз» дитина піднімає ліву руку та праву ногу і тримає 3-5сек, за командою «два» дитина повільно повертає руку та ногу у вихідне положення. Виконуємо 3 рази.

Дихальні вправи

Сприяють посиленому постачанню кисню, оптимізують тонус м'язів, знижують збудливість, підвищують концентрацію уваги та покращують загальний стан дитини.

Дихання – це несвідомий процес, але єдиний ритм організму, яким ми можемо управляти.

Свідомий контроль дихання - чудовий розвиток головного мозку, його префронтальної кори.

Відпрацювання дихання краще починати зі стадії видиху, після чого, почекавши природну паузу і дочекавшись того моменту, коли захочеться вдихнути, зробити приємний і глибокий вдих.

Вправи виконуємо лежачи, сидячи, потім стоячи. Вправи виконуємо 3-5 разів.

Протипоказання до дихальних вправ:

- Хвороби серцево-судинної системи у період загострення;
- Інфекційні та вірусні хвороби, підвищена температура;
- Внутрішні кровотечі;
- Черепно-мозкові травми;
- Неврологічні хвороби (епілепсія).

Дихальні вправи:

1. «Кулька»

Дитина лежачи на спині, руки вздовж тулуба. Робимо глибокий вдих носом по команді дорослого "вдих", потім по команді "видих" дитина робить галасливий видих ротом. Вдихати та видихати – плавно, уникаючи поштовхів. Уявляємо, як усередині надувається і здувається повітряна кулька. Розширюються і живіт, і ребра. Використовуйте фантазію: надуваючи кульку, уявіть якого вона кольору. Уявіть, як видихаючи, відпускаєте свою кульку в небо.

2. Почергове дихання різними ніздрями (Сходинки).

Положення рук: прикладіть великий палець правої руки до правої ніздрі, а вказівний палець – до лівої. Притисніть ліву ніздрю і зробіть вдих (3 сек) правою ніздрею. У вищій точці вдиху зробіть паузу (6 сек) , затуляючи обидві ніздрі, потім відпустіть вказівний палець і зробіть видих через ліву ніздрю (3 сек). Це один цикл.

Наступний цикл 4-8-4.

Таким чином, ви підіймаєтеся по сходинці, а потім спускаєтеся.

3. «Дихання, що співає». На вдиху руки піднімаємо через верх за голову, а на видиху опускаємо у вихідне положення. На видиху можна співати голосні,

дзижчати, як бджола, шипіти, як змія, гарчати, як тигри або «іу-іу» - як пожежна машина. Можна навіть позмагатися, хто довше.

4. «Бульбашки в молоці»

Потрібна склянка молока (води) та соломинка. Дитина вдихає носом і видуває повітря ротом через соломинку в молоко, надуваючи тим самим бульбашки. Видування бульбашок у молоко чудово демонструє дітям, що відбувається при довгих, контрольованих видихах, а чого не відбувається і до чого призводить: до розбризкування та розплескування молока або до створення милої групки бульбашок.

5. «Дутібол»

М'ячик для пінпонгу кладеться на підлогу, будуються ворота. Дитина лягає на живіт і має загнати м'ячик у ворота своїм видихом. При цьому можна підповзати (ми задаємо, яким способом).

Окорухові вправи

1. Дуже часто у дітей звужені поля зорового сприйняття і дитина бачить лише те, що перед нею. Решту вона помічає лише за допомогою повороту голови та всього тіла. Це дуже позначиться на процесі читання та письма, де потрібно стежити очима по рядку.

2. Дуже часто зведення очей до перенісся (конвергенція) для дитини важке завдання. Вона потрібна для фокусування ока, щоб дивитися на предмети на різній відстані.

3. У дітей іноді зустрічаються патологічні синкінезії (співдружні рухи). Вправи виконують також лежачи, сидячи, а потім стоячи у міру засвоєння. Протипоказанням є епіактивність.

Робота з тонусом

- Гра в «Заморозку».
- Відштовхування ногами від грудей.
- Боротьба руками.

Другий етап. Вправи рухального репертуару

Вправи представлені у певному порядку і повторюють послідовно ті рухи, які потрібні дитині на першому році життя, як підготовка та здійснення всіх етапів рухового розвитку: рухи руками і ногами, перевероти зі спини на живіт, повзання по-пластунськи, сидіння, повзання на четвереньках, на колінах і ходьба на ногах.

Відпрацювання у процесі повзання таких понять як «верх-низ», «попередупозаду», «право-ліво», є гарною профілактикою порушення письма, читання та рахунку у старших дошкільнят та молодших школярів. Ми дивимося, якщо якийсь період пройдено і освоєно, то ми його пропускаємо.

Виконання послідовно збудованих рухів передбачає постійне тренування на утримання програми, що забезпечує формування функції довільного самоконтролю (саморегуляції).

Основні положення і принципи (згідно з теорією Берштейна) полягає у тому, що тіло людини дуже рухливе. Мова йде про сотні напрямків і видів рухливостей (ступенів свободи). Це забезпечує наші рухливі можливості. Рухи тіла, кінцівок, мовленнєвого апарату, очей дуже узгоджені. Більша частина цих узгоджень (синергій) відбувається несвідомо, мимовільно. Керування цими ступенями свободи неможливо без зворотнього зв'язку від органів чуття. (тобто, в ЦНС повинні надходити аферентні сигнали, які містять інформацію про реальний хід руху, а далі перероблятися у сигнали корекції). Різні типи рухів вимагають різних видів зворотнього зв'язку і реалізуються на різних рівнях нервової системи. В організації складних рухів приймають участь, як правило, декілька рівнів - той, на якому будується даний рух(ведучий) і всі рівні, які лежать нижче (фонові).

У свідомості людини представлені тільки ті компоненти руху, які будуються на ведучому рівні; робота фонових рівнів, як правило, не усвідомлюється. Корекції рухів можуть відбуватися тільки на ведучому рівні. Це енерговитратний процес. В ході тренування відбувається поступовий перехід «відповідальності» за коректування до рівнів, які лежать нижче. Виробляються

автоматизми. Тобто набуття і автоматизація навички відбувається від вищих рівнів до нижчих.

Один і той самий рух може будуватися на різних ведучих рівнях. Рівень побудови руху визначається змістом або задачею цього руху.

1. «Ліфт»

Дитина лежачи на спині, руки вздовж тулуба, ноги рівні. Підйом рук і ніг під рахунок. Руки підіймаємо під кутом 90 градусів до тулуба, тобто пальці направлені у стелю. Ноги під кутом 45 градусів.

Спочатку можна відпрацювати окремо кожною кінцівкою, а потім поєднувати. Виконуються одноіменними кінцівками і різноіменними.

Ускладнення:

- Піднімаємо і опускаємо дві руки одночасно, але під різний рахунок, наприклад, праву руку на 4 рахунки, а ліву – на 2.
- Одна рука опускається, а інша підіймається одночасно: на один рахунок, а ускладнення на різний.
- Називаємо двозначне число, наприклад, 53. Перша цифра означає рахунок на підйом, а друга – на опускання: підіймаємо кінцівку на 5 рахунків, а опускаємо на 3. Називаємо будь-яку кінцівку, наприклад, ліва нога -74.
- Називаємо тризначне число, де перша цифра – підйом, друга – пауза (тримаємо кінцівку у найвищій точці), третя – опускання.

2. «Поліно»

Дитина лягає на спину, витягує руки і перекочується з живота на спину, зі спини на живіт, не схрещуючи та не згинаючи при цьому руки та ноги.

Ускладнення: робимо межі (ворота, у які потрібно закотитися); закриваємо очі.

3. Повзання на животі. Відштовхування двома руками одночасно, ноги нерухомі. Груди від підлоги не відривають. Голова дивиться вперед.

Ускладнення: ручки вперед- голова дивиться вперед, ручки біля грудей(коли підтягнулися) - голова повертається в сторону, чергуємо вправо-вліво.

4. Повзання на спині. Відштовхування двома ногами одночасно. Дитина повзе, відштовхуючись одночасно двома ногами до повного розгинання ніг. Якщо не виходить, то дорослий притримує дитину за щиколотки і притискає її стопи до підлоги.

Ускладнення: робимо під рахунок: 1- підняти голову, 2- зігнути праву ногу, 3- зігнути ліву ногу, 4- відштовхнутися, 5-покласти голову на підлогу.

5. Повзання на животі.

Руки рухаються поперемінно, ноги нерухомі.

Ускладнення:

- Язик в сторону руки, яка рухається;
- Чергуємо рух рук: поперемінно, разом.

6. Повзання на спині. Відштовхування ногами поперемінно, до повного розгинання ніг.

7. «Пловець»

Імітація повзання по-пластунськи однойменними та різнойменними кінцівками на місці.

Ускладнення: Додаємо рух головою у сторону зігнутої руки.

8. Повзання по-пластунськи.

Однойменна рука та нога.

9. Повзання по-пластунськи.

Різнойменна рука та нога.

Ускладнення:

- Язик в сторону руки, яка рухається;
- Чергуємо гомолатеральне і гетеролатеральне повзання за сигналом.

Наприклад, один стук – однойменне, два удари –різнойменне повзання; категорії, близькі за звучанням букви (б/п) тощо.

Вправа «Гусінь»

Дитина лежить на підлозі на животі, руки рівні спереду. Робимо рухи на 5 рахунків:

- 1- підіймаємо долоні з підлоги (пальці направлені вгору);

- 2- опускаємо долоні на підлогу;
- 3- підтягуємо долоні до грудей;
- 4- підтягуємо коліна до грудей;
- 5- долоні ковзають по підлозі вперед і витягуємося всім тілом.

Після засвоєння програми ускладнюємо. Починаємо рахувати не ритмічно, роблячи паузи. Дитина повинна чекати.

Далі рахуємо з помилками (1,2,4,3,4...), а дитина повинна чекати правильний рахунок і ігнорувати помилки.

Вправа «Робот 4х12»

1 варіант

Дитина лежить на підлозі, руки вздовж тулуба. Руки роблять рухи на рахунок 12 (рухи виконуються послідовно кожною рукою): 1- права рука на пояс; 2- ліва рука на пояс; 3- права рука на плече; 4- ліва рука на плече; 5- права рука вгору на підлогу; 6- ліва рука вгору на підлогу; 7- права на плече; 8- ліва на плече; 9- права на пояс; 10- ліва на пояс; 11- права вниз вздовж тулуба; 12-ліва вниз вздовж тулуба.

Ноги роблять рухи на 4 рахунки:

- 1- ноги нарізно,
- 2- праву ногу зігнути в коліні, а ліву вирівняти,
- 3- ліву ногу зігнути в коліні, а праву вирівняти;4
- 4- рівні ноги разом.

Спочатку робимо окремо руками, потім окремо ногами, після засвоєння робимо разом.

2 варіант.

Таку саму програму робимо сидячи на фітболі.

10. Повзання на четвереньках однойменними й різнойменними кінцівками.

11. Перехресні повзання на четвереньках

12. Повзання на четвереньках боком.

12. Потяг .

Сісти на підлогу з витягнутими ногами. Сидіти на сідничних буграх, верхівкою (макушка) тягнутися вгору, плечі опустити. З прямими ногами повземо вперед, а потім назад.

Ускладнення:

- По нозі, яка рухається вперед/назад хлопаємо долонею
- Робимо під рахунок або метроном
- Проговорюємо віршик або скоромовку

13. Гусінь сидячи

Вихідне положення теж саме, руки біля сідниць.

I варіант . Робимо на 3 рахунки: на 1 переміщуємо руки - долоні біля сідниць, на 2 переміщуємо таз до п'яток, на 3 випрямляємо ноги.

II варіант. Робимо на 4 рахунків: на 1- переміщуємо руки, на 2- таз, на 3- опускаємо праву ногу, на 4- опускаємо ліву ногу.

Ускладнення:

- Робимо під метроном
- Рахуємо від 1 до 20
- Розказуємо вірш або скоромовку.

14. Ходьба приставним кроком вперед, назад, боком

Ускладнення:

Вперед/назад

- Чергуємо ноги
- Додаємо хлопок у долоні , коли приставляймо ногу.
- Додаємо до хлопка рухи руками: однойменні або різнойменні.

Наприклад, коли вперед ступає права нога, ліва рука торкається правого плеча чи вуха; коли приставляємо ліву ногу – хлопок; далі крокує ліва нога, а права рука торкається лівого плеча або вуха.

- Додаємо рух язиком, який рухається за ногою чи рукою.
- Додаємо метроном або рахунок

15. Марш

Рухаємося вперед і назад високо підіймаючи коліна. На кожен крок підіймаємо пряму руку паралельно підлозі:

- Однойменні рухи;
- Різнойменні рухи;
- 2 рази праву руку, два рази ліву руку;
- 2 рази праву руку, 2 рази ліву руку, 2 рази дві руки разом.

Ускладнення:

- Робимо під метроном.
- Рахуємо : непарні – вголос, парні – про себе.

Вправа «Скалолаз»

Вправа виконується біля стіни. Дитина спирається долонями на стіну. Вона повинна пройти через прірву (вздовж стіни). Умова виконання вправи – можна відривати тільки одну кінцівку (така страховка) і слідувати програмі. Програму задає дорослий, вона змінюється кожне заняття. Наприклад, права рука-права нога- ліва рука- ліва нога; права нога-ліва рука-ліва нога –права рука тощо. Можна ускладнювати тим, що голова буде повертатися по сторонам разом з певною кінцівкою, наприклад, коли буде рухатися права рука, голова буде повертатися вправо-вліво. Ще одне ускладнення- когнітивне навантаження. На рух кожною кінцівкою називаємо певну категорію. Наприклад, права рука – тварини, ліва рука – птахи, права нога – комахи, ліва нога- риби.

Вправи на поліпшення міжпівкульної взаємодії

Вправи на покращення міжпівкульних взаємодій повинні опрацьовувати сенсомоторні горизонтальні (наприклад, конвергенція очей, взаємодія кінцівок) та вертикальні (наприклад, оптооральні, оптомануальні, верхні та нижні кінцівки) синергічні та реципрокні взаємозв'язки. Також вправи повинні включати роботу на серединній лінії тіла та з її перетином.

- 1.Різноїменне повзання по-пластунськи.
2. Різноманітне повзання на четвереньках: вперед, назад і боком.
3. Перехресна ходьба.
4. Збирання предметів ногами через середню лінію тіла.

Добре зміцнюють міжпівкульні зв'язки вправи на узгодженість правої та лівої сторони тіла, які включають одночасне опрацювання вестибулярної та пропріоцептивної систем (білатеральної інтеграційної системи):

5. У положенні лежачи на спині. Ноги зігнуті в колінах. Одна нога тримає у статиці м'ячик, а інша ритмічно б'є по м'ячу. Потім міняємо ноги.

6. Дитина, стоячи на нестійкій поверхні біля стіни лівою рукою притискає балансувальну кочку (м'ячик, іграшку) до стіни, а правою рукою з лівого боку бере м'яч і кидає вправо. Потім повертаємось іншою стороною і робимо все іншими руками.

7. «Яблучко та хробачок»

Дитина лежить на спині, ноги зігнуті в колінах, руки підняті вгору, пальці дивляться в стелю.

Перший етап. На рахунок «раз» дитина показує розправлені долоні, на рахунок «два» – кулачки зі схованим великими пальцями всередину, на «три» – долоні, на «чотири» – кулачки з витягнутими великими пальцями, пальці дивляться один на одного. Всі рухи однакові для двох рук.

Другий етап. На рахунок «раз» дитина показує розправлені долоні, на рахунок «два» – правою рукою робимо кулачок із захованим пальцем, а лівою рукою робимо кулачок з витягнутим великим пальцем, на «три» – долоні, на «чотири» – лівою рукою робимо кулачок із захованим пальцем, а правою рукою робимо кулачок із витягнутим великим пальцем.

Третій етап. Руками робимо, як на другому етапі. Додаємо топи ногами. На кожен рахунок топаємо поперемінно правою та лівою ногою.

Четвертий етап. Все робимо, як у третьому етапі. Додаємо рух язиком. Наприклад, язик рухається у бік витягнутого пальця. Після засвоєння на підлозі виконуємо цю вправу на фітболі.

Вправи на дрібну моторику

1. Рухи кистями

Витягнути руки перед собою, можна спертися на спинку стільця, бо важливо, щоб працювали лише кисті, а інші частини рук були нерухомі.

Рухаємо двома кистями одночасно:

- вгору та вниз (односпрямовано і різноспрямовано) ;
- обертаємо за годинниковою стрілкою і проти.

2. Працюємо з пальцями:

- Розводимо і зводимо всі пальці разом;
- Робимо ножиці кожним пальцем;
- Долаємо опір кожним пальцем у чотирьох напрямках.

3. «**Піаніно**» Дитина кладе долоні на стіл і послідовно піднімає пальці по одному.

Починає рух від мізинця лівої руки і завершує мізинцем правої руки.

Ускладнення:

- Чергуємо один і два удари

4. "**Кільця**". Перебір пальців. Великий палець відведений убік, решта пальців

почергово торкається нього. Спочатку кожною рукою окремо, потім двома руками одночасно. Можна ускладнювати.

Ритм

Ритм – це основа всього життя людини, послідовність, що повторюється, заснована на зміні сезонів, дня і ночі. Все навколо нас живе за законами ритму: ритм сну та неспання, циклічність біохімічних процесів, дихання, серцебиття, ходьба, мовлення та багато іншого підпорядковане певному ритму. Ритм – це складна мозкова діяльність, з аналізу, планування та координації рухів. Щоб повторити послідовність і утримувати її, від мозку потрібна чимало концентрація та включеність до процесу.

Вправи на ритм сприятливо впливають на стовбурові та підкіркові структури головного мозку, в т.ч. мозочок; на структури півкуль головного мозку та лобової кори.

Вправи з ритмами

Майже всі вправи з сенсомоторної корекції поєднані з ритмами, їх можна робити під метроном.

1. Плескаємо у долоні під метроном, далі під музику.

2. Ударяємо долонею по стегну під метроном:

- Кожною рукою окремо один удар на кожен стук.
- Двома руками одночасно один удар на кожний стук.
- Кожною рукою окремо два удари на кожний стук.
- Двома руками разом два удари на кожний стук.
- Працюємо двома руками одночасно, але одна рука робить один удар, а інша- два.

Міняємо руки.

Можна кожен пункт робити на 4 рахунки – це буде 1 цикл. Виконувати послідовно всі цикли, як задану програму.

3. Працюємо у двох площинах (грудь-Г і стегно-С)

- Відпрацьовуємо кожною рукою окремо послідовну програму ударів:Г-С-Г-С (один удар на кожний стук).
- Відпрацьовуємо двома руками разом (один удар на кожний стук)
- Відпрацьовуємо данну програму кожною рукою 2 удари (Г) на один стук і 2 удари (С) на кожний стук
- Відпрацьовуємо двома руками разом 2 удари на кожний стук.
- Працюємо двома руками одночасно, але одна рука робить один удар, а інша- два.

Міняємо руки.

Також можна запропонувати комплекс вправ для групових занять.

Мета: розвивати дрібну моторику рук і координацію рухів;

Матеріали: зефір (10-15 штук), дрібні предмети (шпильки, гудзики та ін.), повітряна кукурудза, горіхи.

Прогрес гри: Ведучий загортає ікону В чотири-п'ять цукерок. Дитина повинна розкласти всі льодяники, акуратно скласти їх і отримати приз.

Зробіть дитині два-три «сюрпризи». Шпильки в кошику

Мета: Розвивати дрібну моторику трьох основних пальців середнього). (великого, вказівного)

Матеріали: Кошик з дерев'яними прищіпками. (Край кошика не повинен бути занадто товстим, його можна замінити плоскою фігуркою з щільного картону.)

Дитина ставить на стіл кошик з прищіпками. Ведучий бере трьома пальцями прищіпку, кріпить її до краю кошика і пропонує дитині повторити виконане. Після того, як дитина навчиться цьому, його просять закріпити всі прищіпки на краю кошика. Можна ускладнити гру: прикріпити прищіпки на швидкість, з'єднати однією рукою, а іншою від'єднати.

Повторювані жорсткі рухи стискання та розтягування є чудовою вправою для кінчиків пальців. Булавки різних кольорів .

Мета: розвивати дрібну моторику рук; вчити визначати кольори;

Матеріали: 2 комплекти кошиків з дерев'яними прищіпками (12 шт). Прищіпки пофарбовані в різні кольори: червоний, синій, жовтий, зелений (по 3 штуки кожного кольору).

Прогрес гри: Ведучий пропонує дитині розкласти прищіпки за кольорами: до червоного кошика прикріпити червоні прищіпки, до синього - сині і т.д. Після виконання завдання можна запропонувати дитині назвати кольори прищіпок у кожному кошику.

Намистинки **Мета:** розвивати дрібну моторику рук, координацію рухів пальців; вчити розрізняти кольори та форми.

Матеріали: Намистини різних кольорів та форм, шнурок для нанизування.

Прогрес гри: Ведучий показує дитині, як нанизувати намистини на шнурок. Потім пропонує дитині самостійно створити намисто. Можна ускладнити завдання, попросивши нанизувати намистини певного кольору чи форми або створити візерунок.

Сортування квасолі **Мета:** розвивати дрібну моторику рук, вчити розрізняти кольори та розміри.

Матеріали: Квасоля різних кольорів та розмірів, кілька невеликих мисок.

Прогрес гри: Ведучий змішує квасоллю різних кольорів та розмірів в одній великій мисці. Дитині пропонується розсортувати квасоллю за кольором або розміром у менші миски.

Малювання на піску Мета: розвивати тактильну чутливість, дрібну моторику рук, уяву.

Матеріали: Піднос з дрібним піском.

Прогрес гри: На підносі з піском дитині пропонується малювати пальцем різні фігури, літери, цифри. Можна також використовувати палички для створення більш складних малюнків.

Ці ігри та вправи сприяють розвитку дрібної моторики, координації рухів, тактильної чутливості, а також допомагають дітям вивчати кольори, форми та розміри предметів. Вони можуть бути включені в щоденні заняття з дітьми старшого дошкільного віку для стимуляції їх сенсомоторного розвитку .

Важливо зазначити, що всі ці ігри повинні проводитися під наглядом дорослих, щоб забезпечити безпеку дітей та правильне виконання завдань. Крім того, ігри можна адаптувати відповідно до індивідуальних потреб та здібностей кожної дитини .

Регулярне проведення таких ігор та вправ допоможе дітям розвинути необхідні навички для подальшого навчання та життя, зокрема, підготує їх до письма, малювання, а також сприятиме розвитку уваги, пам'яті та мислення .

Висновки до третього розділу

На основі проведеного дослідження було створено комплексну програму сенсомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку, яка продемонструвала свою ефективність у стимуляції когнітивного, фізичного та емоційного розвитку дитини.

Програма враховує вікові особливості дітей, базується на принципах поетапного ускладнення завдань і забезпечує поступовий прогрес у розвитку сенсомоторних навичок. Завдяки регулярному моніторингу та можливості коригування завдань програма адаптується до потреб кожної дитини, що дозволяє досягти максимального результату. Заняття поділені на три основні

блоки (розминка, основна частина, релаксація), що забезпечує цілісний вплив на розвиток дитини та сприяє закріпленню отриманих навичок. У програмі передбачено використання сенсорних матеріалів, графічних матеріалів, музичних інструментів, що сприяє розвитку різних видів активності дітей.

Завдяки поступовому ускладненню завдань, інтеграції сенсомоторних вправ у повсякденне життя та комплексному підходу програма допомагає дітям розвивати сенсорну інтеграцію, моторні навички, творчий потенціал та загальну емоційну стабільність. Підсумкова діагностика підтверджує її ефективність і дозволяє сформулювати подальші рекомендації для індивідуального розвитку дітей.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило важливість сенсомоторного розвитку для загального розвитку дітей старшого дошкільного віку. Результати показали, що цілеспрямована стимуляція сенсомоторних навичок призводить до значного покращення не лише в сфері моторики, але й позитивно впливає на когнітивний, емоційний та соціальний розвиток дитини.

Розроблена та апробована програма стимуляції сенсомоторного розвитку продемонструвала високу ефективність. В експериментальній групі спостерігалось значне покращення показників дрібної моторики, зорово-моторної координації, просторового орієнтування та інших аспектів сенсомоторного розвитку.

Дослідження виявило тісний взаємозв'язок між розвитком сенсомоторних навичок та мовленнєвим розвитком дітей. У дітей експериментальної групи спостерігалось покращення артикуляції, збагачення словникового запасу та розвиток зв'язного мовлення.

Важливим результатом дослідження стало виявлення позитивного впливу сенсомоторного розвитку на соціальну взаємодію дітей. Діти з покращеними сенсомоторними навичками демонстрували кращі здібності до співпраці, більшу впевненість у спілкуванні з однолітками та дорослими.

Аналіз результатів показав, що розвиток сенсомоторних навичок сприяє підвищенню рівня готовності дітей до школи. У дітей експериментальної групи спостерігалось покращення показників довільності, самоорганізації та здатності діяти за інструкцією, що є важливими передумовами успішного навчання у школі.

Дослідження підтвердило гіпотезу про позитивний вплив сенсомоторного розвитку на творчі здібності дітей. В експериментальній групі спостерігалось підвищення оригінальності та гнучкості мислення, покращення результатів у творчих завданнях.

Важливим висновком дослідження є необхідність індивідуального підходу до стимуляції сенсомоторного розвитку. Результати показали, що діти з різним початковим рівнем сенсомоторного розвитку потребують різних підходів та методів стимуляції.

Розроблена програма стимуляції сенсомоторного розвитку може бути рекомендована для впровадження в практику роботи дошкільних навчальних закладів. Вона може бути адаптована відповідно до індивідуальних потреб дітей та специфіки конкретного закладу.

Результати дослідження підкреслюють важливість співпраці між педагогами та батьками у процесі стимуляції сенсомоторного розвитку дітей. Регулярне виконання рекомендованих вправ та ігор у домашніх умовах значно підвищує ефективність розвивальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айрес Е. Джин, за участю Джеффа Роббінса. Дитина і сенсорна інтеграція. Розуміння прихованих проблем розвитку з практичними рекомендаціями для батьків і спеціалістів. 3-тє видання. Київ: Вид. «Центр учбової літератури», 2022. 327 с.
2. Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О. П. Працюємо з «особливою» дитиною у «звичайній»школі. Харків: Основа, 2018. 120 с.
3. Заєркова Н. В. Трейтяк А. О. Інклюзивна освіта від А до Я: порадник для педагогів і батьків. Київ: Науково-методичний центр інклюзивної освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка. 2016. 68 с.
4. Закон України «Про освіту». Закон від 16.11.2020 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19t>
5. Іванашко О., Вірна Ж. і Сіпко Л. Психологічні індикатори емоційної безпеки батьків дітей з особливими освітніми потребами. Психологічні перспективи. Вип. 39. 2022. 153–165.
6. Луценко І. Ефективний психолого-педагогічний супровід учня з особливими освітніми потребами. Заступник директора школи: щомісячний журнал готових рішень. 2016. № 1. 45-54.
7. Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти: наказ МОН України №414 від 23.04.2018
8. Свириденко М. М. Організація психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання (з досвіду роботи). Суми, 2017. 62 с.
9. Дроздов О.Ю. Агресіологія як міждисциплінарна галузь наукових досліджень. Соціальна психологія. 2016. № 1. С. 56-59.

10. Кравчук Л. Світ емоцій: корекційно-розвивальна програма для підлітків. Психолог. 2015. №17. С. 138
11. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Вид. 2-е, стер. К.: Кондор, 2015. 469 с
12. Скрипник, Т. В., Лозова, О. М. Формування діалогічних інтеракцій у дітей з розладами аутистичного спектра. Психолінгвістика. 27 (1). 2020. С. 237–261.
13. Скрипник Т. В. Програма втручання «Синергія»: формування базових передумов навчання і розвитку у дітей з розладами аутистичного спектра. Київ : Вид-во «Альянт», 2020. 94 с.
14. Лопатинська Н. А. Психолінгвістичні механізми кодування та декодування мовлення дітей із розладами аутистичного спектра. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. 2016. Випуск 32. С. 167–174.
15. Лопатіна Г. О. Становлення мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки». 2019. № 4. С. 254- 259
16. Брежнєва О. Наукові підходи до забезпечення тематичного розвитку дітей дошкільного віку : огляд досліджень. Психолого-педагогічні науки. 2015. № 4. С. 30–35.
17. Волинець К., Волинець Ю. Формування творчої самостійності у дітей старшого дошкільного віку у процесі пізнавальної діяльності. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи : збірник наукових праць / за заг. ред. Г. Беленької, В. Бондар, І. Шоробури. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2020. С. 59–68. 5.
18. Іщенко Л. Педагогічна система розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2017. Вип. 2 (1). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2017_2\(1\)__23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2017_2(1)__23).

19. Лісовець О. Особливості становлення і розвитку самостійності дитини в дошкільному віці. Психолого-педагогічні науки. 2018. № 3. С. 28–34. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/957/1/7.pdf>.
20. Маршицька В. Психолого-педагогічні передумови виховання самостійності дитини старшого дошкільного віку у дошкільному навчальному закладі. Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. 2015. Вип. 35. С. 240–246.
- Доценко С. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничоматематичного циклу (теоретичні та методологічні засади) : монографія. Харків : Мітра, 2018. 380 с
21. Мойсеєнко І.М. Нейронауки як підґрунтя до корекції сенсомоторики дітей з розладами аутичного спектра. Педагогіка та психологія: збірник наукових праць. Харків, 2019. Вип. 61. С. 122–131
22. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: навчально-методичний посібник. Київ: Світич, 2018. 200 с.
23. Лісовець О.В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України: навч. посіб. Київ: Академія, 2019. 256 с.
24. Гавриш Н.В. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2020. 160 с.
25. Біла І.М. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2018. 200 с.
26. Зданевич Л.В. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Хмельницький: ХГПА, 2019. 320 с.
27. Косенко О.О. Особливості сенсомоторного розвитку дітей дошкільного віку. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2021. Вип. 45. С. 76-82.
28. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. Київ: Видавничий дім "Слово", 2020. 376 с.
29. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2-х ч. Київ: Освіта, 2019. Ч. 1. 302 с.

30. Піроженко Т.О. Ігрова діяльність дошкільника: молодший і середній вік. Київ: Генеза, 2020. 184 с.
31. Лісовець О.В. Формування соціальної компетентності дошкільників: теорія і практика. Ніжин: НДУ ім. , 2018. 248 с.
32. Гавриш Н.В. Сучасне заняття в дошкільному закладі: навч.-метод. посіб. Луганськ: Альма-матер, 2021. 496 с.
33. Біла І.М. Психологія творчості: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 2018. 184 с.
34. Зданевич Л.В. Професійна підготовка майбутніх вихователів до роботи з дезадаптованими дітьми: теорія і методика: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 564 с.
35. Косенко О.О. Формування творчої особистості дитини в умовах дошкільного навчального закладу. Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 21. Т. 1. С. 110-114.
36. Богуш А.М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. Київ: Видавничий дім "Слово", 2018. 440 с.
37. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: навч.-метод. посіб. Київ: Світич, 2018. 136 с.
38. Біла І.М. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2019. 200 с.
39. Зданевич Л.В. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Хмельницький: ХГПА, 2020. 320 с.
40. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2-х ч. Київ: Освіта, 2021. Ч. 1. 302 с.
41. Гавриш Н.В. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2020. 160 с.
42. Гавриш Н.В. Сучасне заняття в дошкільному закладі: навч.-метод. посіб. Луганськ: Альма-матер, 2022. 496 с.
43. Косенко Ю.М. Основи педагогічної майстерності вихователя: навч.-метод. посіб. Маріуполь: МДУ, 2018. 360 с.

44. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. Київ: Видавничий дім "Слово", 2020. 376 с.
45. Беленька Г.В. Здоров'я дитини – від родини: колективна монографія. Київ: СПД Богданова А.М., 2019. 220 с.
46. Крутий К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2-х ч. Київ: Освіта, 2021. Ч. 2. 312 с.
47. Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення: монографія. Київ: ДІА, 2018. 304 с.
48. Савінова Н.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами: навч. посіб. Миколаїв: Іліон, 2019. 252 с.
49. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: монографія. Київ: Стилос, 2020. 336 с.
50. Рогальська І.П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві: монографія. Умань: ВПЦ "Візаві", 2021. 320 с.
51. Піроженко Т.О., Ладивір С.О., Карасьова К.В. Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника: навч. посіб. Київ: Видавничий дім "Слово", 2022. 224 с.
52. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології в дошкільній освіті: навч. посіб. Київ: Слово, 2021. 376 с.
53. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підручник. Київ: Видавничий дім "Слово", 2020. 408 с.
54. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: монографія. Київ: Стилос, 2019. 336 с.
55. Піроженко Т.О., Хартман О.Ю. Парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6-7 років "Вчимося жити разом". Київ: Алатон, 2018. 128 с.

56. Рогальська І.П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві: монографія. Умань: ВПЦ "Візаві", 2022. 320 с.

ДОДАТОК А

Таблиця сенсомоторного розвитку 5-6 роки (56-72 місяців)

Зорове сприйняття	
56 міс.	Розсортувати предмети по трьом різним категоріям
58 міс.	Розставити на місця 10 фігурок різної форми
60 міс.	Скласти фігуру людини (з 6 частин)
62 міс.	Зрозуміти чого не вистачає на зображенні
64 міс.	Продовжити ланцюжок із трьох різних фішок
66 міс.	Правильно приєднати 4 голови тварин до тулубів
68 міс.	Розсортувати предмети за довжиною
70 міс.	Математичні операції рахунок в межах 10
72 міс.	Складання смужок різної довжини в порядку зменшення
Дрібна моторика	
56 міс.	Налити гарячу воду у стакан
58 міс.	Вирізати ножицями по контуру
60 міс.	Протягнути нитку в голку
62 міс.	Намотати нитку на катушку
64 міс.	Спіймати та кинути м'яч середнього розміру
66 міс.	Кинути м'яч у стіну і зловити його
68 міс.	Самостійно одягнутися
70 міс.	Намалювати будинок, дерево, сонце
72 міс.	Виконати дворучні дії
Велика моторика	
56 міс.	Утримати рівновагу, стоячи на одній нозі, по 10 сек. на кожній нозі

58 міс.	Стрибати на одній нозі
60 міс.	Встати з положення лежачи не спираючись на руки
62 міс.	Пройти один метр кроком «канатоходець»
64 міс.	Стрибок з місця на 20 см. завдовжки і заввишки
66 міс.	Їзда на велосипеді з додатковими колесами
68 міс.	Зробити 10 стрибків уперед у положенні «ноги разом»
70 міс.	Простояти на одній нозі 20 сек.
72 міс.	Зробити 5 стрибків вперед на правій і лівій нозі.
Мовлення	
56 міс.	Закінчити 3 умовні речення виду «якщо ..., то ...»
58 міс.	Назвати 4 основні кольори і відтінки
60 міс.	Формувати речення з 5 слів
62 міс.	Запам'ятати 7 слів, після третього повторення
64 міс.	Назвати матеріал з якого зроблений предмет
66 міс.	Побудувати три речення по аналогії
68 міс.	Описати дію, яка намальована на картинці
70 міс.	Порахувати 10 предметів (перший, другий, третій)
72 міс.	Найти риму
Слухове сприйняття	
56 міс.	Зрозуміти слова антоніми: важкий-легкий, твердий-м'який, довгий-короткий
58 міс.	Зрозуміти на слух прості правила гри
60 міс.	Визначити предмет, що належать до трьох різних категорій (меблі, птахи, фрукти)
62 міс.	Запам'ятати число (1-9) на одну хвилину
64 міс.	Зрозуміти плутанину або нісенітницю на слух
66 міс.	Виконати трьох рівневу інструкцію

68 міс.	Визначити на слух, яке слово буде зайве (4 зайвий)
70 міс.	Розуміння поняття часу вчора – сьогодні - завтра
72 міс.	Показати частини тіла: лікоть, коліно, п'ята

Як користуватися таблицею сенсомоторного розвитку

Таблиця сенсомоторного розвитку складається з п'яти частин і охоплюють такі функціональні області:

- зорове сприйняття;
- дрібна моторика;
- крупна моторика;
- мовлення;
- слухове сприйняття.

Для кожної області наводяться різні завдання, які відповідають певному віку. Ці значення відповідають рівню розвитку, що знаходиться на нижній межі віку.

Перевірка ступеня розвитку всіх п'яти функціональних зон повинна проводитися до тих пір, поки дитина справляється хоча б з одним завданням чергового шестимісячного циклу. Те ж саме стосується і контролю «зверху-вниз» - дитина повинна справлятися з кожним завданням попереднього шестимісячного циклу.

Таким чином, при контролі функцій шостого року життя досить знати, що дитина, яка виросла з цієї вікової групи, коли-небудь справлявся з відповідними завданнями. Наприклад, якщо дитині 5 років 6 місяців (66 місяців) може правильно приєднати голову до тулуба тварини і порахувати цих тварин до 10 це означає, що її розвиток відповідає нормі і попередні етапи засвоєні. Відповіді і реакції дитини повинна відповідати віку.

Має сенс провести друге дослідження **через півроку після** першого. Цей часовий проміжок виправдав себе на практиці для дітей із запізнілим розвитком і дітей з порушеннями розвитку. Через півроку добре видно, чи відбулися поліпшення в тій чи іншій сфері після цілеспрямованих занять з дитиною.

При повільному темпі розвитку відставання тим більше, чим старшою стає дитина. У цьому випадку будуть докладені всі зусилля, щоб максимально надолужити згаяне і збільшити темпи розвитку.